
Entrevista

DE FETS I DE COSTUMS

Entrevista a l'Andreu Barbarà i Camafort (Andreu de Fau)

Alguns li deien l'"A.B.C. d'Alcover", perquè les seves inicials coincideixen amb les del diari madrileny. I és que l'Andreu de Fau –Barbarà i Camafort de cognoms– ha exercit, també, d'informador local, col·laborant com a corresponçal en ràdios i publicacions periòdiques. Per informar, però, cal estar-ne abans, d'informat. En molts pobles com el nostre, es poden trobar personatges d'aquesta mena. Gent, no gaires, que es dediquen d'una forma més o menys apassionada i autodidacta a conèixer i conservar el passat i a organitzar el present. Gent que –ho vulguin o no– esdevenen institucions locals. L'Andreu és d'aquests i, com a tal, un coneixedor del seu poble, malgrat que, legalment, no en sigui fill.

La data i el lloc de la seva naixença el situen al terme de l'Albiol, al familiar mas de Fau, un tretze de gener, ara fa seixanta-quatre anys. Aquest és el punt de partida de la seva vida i de la nostra conversa.

– Del mas de Fau, en sabem força coses, perquè es conserven documents de la família Barberà que ens ho expliquen. El 1553, Gabriel Barberà adquirí les terres que avui pertanyen a aquell mas, així com les del mas

de Barberà i del mas Roig. El s. XVII, però, els tres masos amb les seves terres foren repartits entre els descendents, més o menys a parts iguals, unes 60 hectàrees cadascun. De primer, tots tres masos eren terme de l'Albiol, però el mas Roig era parròquia d'Alcover. Amb la reestructuració dels termes municipals a mitjans del segle passat, el mas Roig passà a terme d'Alcover i els altres dos han continuat al de l'Albiol. El cognom "Barberà", com a titular dels tres masos, es va conservar fins a principis del segle actual. El mas Roig el conservà fins a 1959, en què fou venut a l'actual propietari.

La preocupació de l'Andreu de Fau per la història local té un equivalent en l'interès pel passat familiar. Això i una bona memòria, ens permeten de recular, mitjançant la tradició oral, sobretot a través del seu avi patern, a èpoques que ell no va viure.

— L'avi deia que, a la revolució de Prim, el 1868, va anar a no sé quin bàndol (llavors devia tenir 15 anys). Després va ser carlí. Va participar a la tercera guerra amb la colla del Nen de Prades. Sobre això hi ha una anècdota. Un dia, a l'Albiol, quan passaven els cavalls, hi havia una nena a la vora del camí i l'avi la va apartar perquè no la xafessin. Un soldat li va dir: "Per què l'has apartada?"; i ell va respondre: "És una nena i encara m'hi puc casar". I, efectivament, s'hi va casar. Era l'Antònia del mas de Catxó, la meva àvia.

De la guerra, l'avi n'explicava moltes coses, sempre a favor del seu bàndol. Els soldats del Nen —devien ser uns tres-cents—, com que eren tots de per aquests masos de la muntanya, corrien per tot arreu i els soldats del govern se les veien negres. Un dia, els soldats de Reus van emplaçar l'artilleria damunt del mas Blanc i van començar un foc contra el castell de l'Albiol. Ells quasi sempre eren aquí, a la Mussara, a Prades... Alguna vegada es van allunyar cap al Priorat i, finalment, l'última batalla, a Xerta. Allí van ferir el Nen, van partir els seus soldats en dos grups i a cadascun dels dos li van fer creure que l'altre ja s'havia rendit. Així es van rendir tots.

A Tarragona els van prendre les declaracions. El militar els preguntava: "I ara amb qui anirieu a lluitar? amb els carlins o amb els liberals?" Tots van dir que amb els liberals, però l'avi va contestar que amb els carlins. Aleshores, el militat va dir-li: "A vós us tinc confiança. Aquests altres, el més fàcil és que m'hagin enganyat".

L'avi, de jove, anava a aconseguir llops. Un dia, baixant prop de la Romiguera, en va trobar un pel camí. Després, dalt de la plana de Fau, un dia en va veure sis o set. Això era per allà el 1870. Deia que si portaves una arma de foc, els llops marxaven.

L'avi era molt religiós, però no es fiava dels capellans. Deia que, a la guerra carlina, els capellans els havien portat a la muntanya però que, amb això, el govern liberal els va posar la paga. Aleshores, els mateixos que els

havien empès a lluitar deien: “Què hi fan aquests traïdors, aquests bandolers, per les muntanyes?”

Va morir, l'avi, el 1931, a 77 anys. Va tenir temps de veure la República i va dir: “On van, amb la República, si l'altra vegada es van vendre”.

Per la banda materna, l'ascendent de l'Andreu és una mica més llunyà, de la Febró. Son avi era el Joan Manon, que és el renom de la casa. Però, segons que ens explica el nét, a les Borges, l'Aleixar, Maspujols, Vilaplana i la Mussara el coneixien per Joan Correu. I és que ho era:

— Cinc dies a la setmana (menys diumenge i dilluns), anava de la Febró a peu a portar la correspondència a les Borges i l'Aleixar (on li repartien); als altres llocs la repartia ell. Cinc hores de camí d'anada i cinc de tornada. Molt jove, però, es va ferir i es va retirar amb el fill petit i va morir a la Selva.

Al mas de Fau, l'activitat era pagesa i ramadera alhora. L'Andreu es recorda pasturant. Recorda, també, com un tal Pigat els portava bestiar l'Alcanyís, com son pare el recollia al coll de la Teixeta, com el tenien dos o tres mesos al mas i com, després, el portaven a St. Pere de Ribes (al mas del Racó) i d'allí a Barcelona. Eren cabres per llet, que no havien criat mai.

Durant la seva infantesa, l'Andreu vivia al mas, però baixava a escola a Alcover. Això va ser fins al 1932. Son germà continuà fins a la guerra, en què s'instal·là una escola a Bonretorn, on donava classe la senyoreta Emília Isern. Les baixades diàries a Alcover fan que, malgrat no viure-hi, l'Andreu ens pugui parlar de com era el poble i què s'hi feia, en aquells anys. Hem començat, a l'atzar, pels enterraments.

— Abans, no en feien cap de cos present. L'únic que jo havia vist així era a l'Albiol, amb mossèn Ramon. Aquí, abans de tot es passava per davant la porta de l'església, es feia una cerimònia i es continuava cap al cementiri. El trajecte era pels carrers de St. Llorenç (per això se n'hi diu “dels morts”) i pel Forn Xic i pel portal de Sant Miquel. Es feien tres estacions: a mig carrer de St. Llorenç, a la placeta del Carme i en sortir del portal. A la comitiva, hi anaven el sacerdot i els escolans. Un cop arribats al cementiri, tornaven a l'església i feien el funeral. La caixa es portava a braç i un xiquet duia dues cadires per deixar-la a sobre quan es deturaven (això va ser fins als anys seixanta). La caixa, de primer la portaven gent llogada. Després —potser començant per l'enterrament d'algun pobre que no podia pagar— la portaren els veïns de mort i així s'estalviaven diners. El cap de dol era igual que avui. La manera de tocar campanes, però, era molt diferent. Abans hi havia tants tocs com classes o categories d'enterraments: de primera, de segona, de tercera, de quarta i albats. Segons la categoria, hi anaven més o menys capellans. Al de quarta, un (quan tocaven de quarta, la gent deia: “Mira! Enterro de pobre!”); al de tercera, tres; al de segona, almenys cinc; de primera, només en vaig veure un, el del germà

gran de Tasà: el mestre ens deixà sortir al balcó per veure'l. Pel que fa al toc de campana, a més de les categories, hi havia la diferència entre homes (tres tocs al final), dones (dos tocs) i religiosos (cinc tocs), encara que, d'aquests, des de 1934 no n'hi ha hagut cap. La gent que anava a passar el rosari a les cases estava organitzada. Acostumaven a ser nois de l'apostolat d'oració. Del meu record, d'altra banda, tothom ha estat enterrat en el cementiri catòlic; però em sembla que abans algun suïcida havia estat enterrat a baix, al passeig dels xiprers, on encara s'enterren els avortaments.

Amb l'Andreu, anem repassant diversos actes del ritual religiós i de les festes populars. Parlem dels bateigs i del canvi introduït per l'anterior rector, mossèn Anton. Abans d'ell, tothom ho recorda, els bateigs eren individuals i es procurava que no passessin gaires dies des de la data de naixement. Després d'un bateig, la canalla del poble es reunia davant de la casa on vivia la família i cantava allò de "Tireu confits/que són podrits./Si no en voleu tirar,/ el nen (o la nena) es morirà". Aleshores, els pares o els padrins sortien a la finestra i satisfien els clams inconscientment malèvols de la quitxalla. Aquesta ha estat, probablement, una de les darreres manifestacions d'aquesta mena, per les quals el poble intervenia en una celebració familiar. Anys abans, per allà als cinquanta, s'havien fet les darreres esquellotades, per les quals hom feia broma dels vidus que es tornaven a casar. Continuant amb aquest tema arribem a parlar de les misses i això ens condueix a la guerra civil:

— En començar la guerra, encara hi havia quatre capellans, a Alcover, dels quals tres foren morts i el quart, mossèn Parera, aconseguí escapar-se. Durant la guerra no podien tenir lloc, en conseqüència, celebracions religioses. Algunes cerimònies, però, se celebraven secretament a ca la Maria Lloveres. Mossèn Ramon i mossèn Josep baixaven del mas de Tinet i feien missa. L'any 1938, fins i tot, es van fer primeres comunions. Tot era clandestí i, per tant, hi anava només un grup reduït de gent.

Hem entrat, sense voler-ho, en un tema punyent: els enfrontaments entre bàndols ideològics. L'Andreu opina que hi havia posicions excessivament radicalitzades, que no hi havia entremig. En aquestes circumstàncies, diu, havia de petar per un cantó o altre. Parlar del que passava, concretant-ho a Alcover, però, és encara massa compromès i l'Andreu s'expressa amb cautela:

— Una cosa sí que voldria dir-la, perquè és molt real. A Alcover van ser millors els anarquistes que els comunistes. Si em dieu que això era perquè entre els anarquistes hi havia una personalitat com Salvador Gumà, potser sí que ho era. Aleshores, als dels masos ens havien de fer un "val" amb allò que volíem comprar. Això es feia a la sala del Sindicat. Un dia, l'encarregat em diu: "Què has de comprar?" Jo li dic: "Això, això altre i una rova i mitja de pa". Ell que em diu: "Quants feixistes teniu a casa?"; i

jo: "Cap"; i ell: "A qui doneu menjar?"; i jo: "A ningú". Ell deia que una rova i mitja de pa era massa per una setmana. Aleshores, el Salvador Gumà, que era en una taula, va preguntar què passava, va demanar quants érem a casa (érem set), va fer uns càlculs i va dir a l'altre: "Quatre-cents grams de pa diaris, te'ls menges, tu?" I aquell va contestar: "Més i tot!" I el Salvador: "Així, calla, que ells no hi arriben". Això era a l'octubre del 36.

El que passà a la guerra és més o menys sabut i les víctimes que causà, d'una i altra banda, són prou conegudes. Abans del conflicte bèl·lic, però, els enfrontaments no havien arribat mai a les armes. La Segona República, fins que Franco no s'alçà, no havia tingut "màrtirs" per cap dels dos cantons. Cal retrocedir a la data de 1918 per trobar un mort per causa ideològica:

— Era l'any divuit, amb els sindicats lliures. Va passar que un esquirol va matar el Josep Altès (Pep de Prospro) allà a baix, a l'avinguda de Reus, prop d'on ara hi ha el pub. Mon pare i uns altres eren al portal i van sentir els trets. Van córrer i van veure com el Pep encara s'estava aguantat a la paret amb les uncles, però va caure. Aquells dies hi havia una vaga i van venir esquirols de la banda de l'Ebre o de més enllà. Aquell mateix dia, els esquirols van anar als toros a Tarragona. El Pep de Prospro s'estava a la taverna (em penso que la tavernera era sa mare) i n'hi va entrar un amb la intenció de provocar-lo. Llavors, li llençà el beure per la cara i sortí corrents. El Pep el va seguir. Van entrar a la casa i allí l'esperava l'amo amb l'escopeta carregada. Estava tot preparat. Li va tirar dos trets i el va matar. A Alcover encara no hi havia guàrdia civil. Van venir, doncs, els de la Selva i de Valls. Al que havia fet l'assassinat, el tenien a la Casa de la Vila. La plaça era plena de gent. Gomis, l'alcalde, va sortir al balcó perquè es calmessin els ànims, perquè no hi havia manera de fer callar la gent. Volien fer-li la feina allí mateix a la plaça. Aleshores, el van vestir de guàrdia civil i va poder sortir al mig d'un grup de guàrdies. Aquest fet va motivar que es demanés la instal·lació de la guàrdia civil al poble, cosa que va ser realitat al cap de dos anys, un cop condicionat l'ex-convent.

La conversa s'allarga enormement i s'apunten temes que no hi ha temps per desenvolupar, però que poden ser motiu d'altres entrevistes. Parlem de la festa de St. Isidro, desapareguda amb la guerra, quan se'n destruï la imatge. Aquell dia hi havia missa, processó i, després, jocs al portal, fins que no s'hi va fer el Cercle d'Amics. La imatge la guarnien amb faves, que ja ho diuen: "St. Isidro favater, roba faves qui no en té". Un altre motiu de conversa és la devoció a la merededéu del Remei: els goigs ("Qui el Remei veu, una salve li deu"), l'oliver de Nostre Senyor, la cova de l'aparició amb els tres cops de cap guardadors, les prometes...

— Era normal veure gent per la carretera amb els braços en creu, tant d'Alcover com del Rourell. Una vegada algú va prometre que hi aniria de

genollons. Però no ho va fer perquè el que havia demanat no es va complir.

La imatge del Remei havia estat utilitzada en diverses ocasions per demanar aigua. Després de la guerra encara es va fer. Això, segons el nostre interlocutor, no vol dir que ja no s'hi cregui:

– De vegades, passaven quaranta o cinquanta anys sense baixar-la. Això vol dir que encara es podria tornar a baixar si hi hagués època de molt forta secada. El que jo vaig veure aquí no fa molts anys és que es van fer rogatives amb Jesucrist pels carrers d'Alcover demanant pluja. Era temps de mossèn Jaume. En canvi, els patrons de la Vila no s'han fet servir mai per aquesta funció, almenys del nostre record.

Sí, almenys del nostre record. Perquè, en l'origen, el culte de Sta. Úrsula tenia també aquesta funció. Això diuen les Actes municipals i així ho vam publicar, ja, en una altra ocasió.

La conversa deriva cap al medi ambient i els canvis que s'han produït en aquest aspecte. Ens referim als incendis forestals. L'Andreu en destaca dos: el de 1931, que de Mont-ral arribà fins a la Capelleta i cap als masos

de la Fam, de Geperut i Gràcia; i el de 1970, que va cremar des de l'Albiol fins a la gasolinera dels Conejos. Quan parlem de conreus desapareguts, torna el tema de la guerra.

— En aquells anys es van plantat guixes, també lleties i es van arrencar bastantes parades d'avellaners per sembrar-hi blat. Amb tot, hi havia dificultats per moldre'l, perquè havies d'anar acompanyat d'un guia o t'ho podien prendre. Aquest problema va continuar després de la guerra. Com que en temps així te les penses totes, anàvem a moldre en un molinet que hi havia sota Farena i a un d'aquí a la Masó, passant pel camí dels Quints, que quasi que no hi havia carretera. Anaves a Farena amb un animal carregat amb dos sacs de blat i en baixaves un de farina. Hi havia algú de per aquesta zona (potser no d'Alcover), que va arribar fins al molí de Salvat, sota Siurana. Durant la guerra, s'anava a un molinet de Valls; calia travessar el que ells en diuen el torrent. T'avisaven que darrera el carro pengessis aixades, cordes, etc. i que el sac el possessis a sota de tot, perquè no es vegés. A Valls veien intercanvi: portaves el blat i et donaven farina. En els altres llocs t'havies d'esperar allí que el molguessin.

Ens atansem al final. Toquem el tema dels rovellons. Parlem de les primeres motos (per allà als anys trenta hi havia les bateries Jové), dels primers cotxes (l'any 27, el de l'Urazandi), de les primeres ràdios (a ca Rovellat, ens diu, en posaven una a l'aparador per a atracció de la gent; en esclatar la guerra n'hi devia haver 10 o 12 de particulars; però la generalització no va venir fins més tard), dels diaris (diu que primer els venia el carter, però que després va venir un xicot de ca Conilles, que era anarquista, i va posar una llibreria al carrer Major; aquest xicot va morir durant la guerra). Els temes són interminables. Podríem parlar de les tradicionals creences agrícoles (per exemple, del paper de la lluna en els conreus), dels jocs infantils, dels canvis experimentats en el comportament dels alcove-rencs, també de les activitats en què l'entrevistat ha participat com a protagonista, tals com l'Alcaldia, la Cooperativa, el Museu, etc. Tot això, però, és impossible que càpiga en una sola entrevista i, per això, ho deixem per a més endavant.

ENTREVISTA RECOLLIDA PER
JOAN I JOSEFINA
CAVALLÉ I BUSQUETS